

ULUSLARARASI ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU VII

2-4 Kasım 2012

1352'den bugüne şehir

CİLT I

EDİTÖR

Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

ULUSLARARASI ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU VII

Yayın Kurulu

Prof. Dr. İdris BOSTAN
Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ
Prof. Dr. Abdullah UÇMAN
Prof. Dr. Ahmet YÖRÜK
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Prof. Dr. Orhan OKAY
Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞEK
Doç. Dr. Mehmet BAYARTAN
Yrd. Doç. Dr. Yahya BAŞKAN

Editör

Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU

Tasarım/Uygulama

Prfabrik İletişim Sanatları
Erhan YALUR

Baskı ve Cilt

Altan Basım Tic. Ltd. Şti.

İstanbul 2014

ISBN 978-605-84934-1-4

Telif hakları Üsküdar Belediyesine aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz basılamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas edilemez.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

KÜLTÜR VE SOSYAL İŞLER MÜDÜRLÜĞÜ

Mimar Sinan Mahallesi, Hakimiyet-i Milliye Caddesi, No:35 Üsküdar / İSTANBUL

Tel: 0216 531 30 00 / 2376 - Faks: 0216 531 32 89

www.uskudar.bel.tr - www.uskudarsempozyumu.org

ON ALTINCI YÜZYILDA ÜSKÜDAR VE CİVARINDA ŞARAP İLE İLGİLİ HUKUKİ UYGULAMALAR

M. Akif ERDOĞRU

ÖZET

Tebliğim, on altıncı yüzyıl Üsküdar mahkemesi kayıtlarına göre hazırlanmıştır. Osmanlı hukukunda, şarap başta olmak üzere, alkollü içkilerin Müslümanlar tarafından üretilmesi ve tüketilmesi yasaklandığından, Üsküdar Mahkemesi, on altıncı yüzyıl boyunca, şarap, boza gibi alkollü içkilerin üretim ve tüketimini, sıkı biçimde kontrol etmeye çalışmıştır. Müslümanların şarap içmesine ve satmasına izin vermemeye çalışmıştır. Ama, bölgenin gayrimüslimleri üzüm şarabı imal ettiler ve ticaretini yaptılar. Üsküdar'da alkole bağlı olarak, çok az suç işlendiği ortaya çıkıyor.

İslam Dünyasında şarabın imali, taşınması, satışı, içilmesi, vergilendirilmesi önemli bir sorun olmuştur. İslam Dünyasında yaşayan Müslüman Olmayanların (gayrimüslim) şarap imaline, içmesine ve kendi aralarında ticaretinin yapılmasına belirli bir çerçevede yasal olarak imkan tanındığı halde, Müslümanların şarap imal etmesi, taşınması, içmesi, ticaretini yapması kesin ve hukuki olarak yasaklanmıştır. Gayrimüslimlere tanınan bu hak ve kısıtlamalar ile Müslümanlara konulan kati yasaklamalar, tarih boyunca, İslami yönetimler açısından bir sosyal sorun olmuştur. Bu sorun, Osmanlılar döneminde de, Sünni hukuk açısından çözülemeyen çok yönlü karmaşık bir sorun olmaya devam etmiştir.

Kuran-ı Kerim'de, normal koşullarda, Müslümanların şarap (*hamr*)¹ içmesi, yasaklanmış ve suç sayılmıştır.² Hz. Muhammed, İmamlar ve Osmanlı Sultanları da şarap içmeyi, çaresizlik, şifa, ölüm korkusu ve darlık durumları hariç, günah ve suç saymışlardır. Bir kimse, kendi isteğiyle, zorlama olmadan, şarap içmişse, suç ve günah işlemiş sayılmıştır. Bu suçun cezası verilmelidir. Şarap içenlere Hz. Ömer'in sopa cezası uygulandığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra, devlet başkanları, bilerek şarap içenlere, şarap içme suçu Allah hakkı olarak hadd kapsamındaki suçlara girmiş olduğundan, ceza vermekle sorumlu tutulmuşlardır. Bu cezayı uygulamak da devlet başkanı açısından *farz* olmasa bile, büyük ölçüde yapılması gereken bir görev (*vacib*) olarak kabul edilmiştir. Ancak; genel görüşe göre, şarap tüketimi, İslamiyet öncesinde de mevcut olduğundan, bu ceza, *'haddleri gücünüz yettiği sürece şüphelerle düşürünüz'* prensibi gereğince, düşük tutulmaya çalışılmıştır. İslamiyet'te, Müslümanların şarap içmesi, Prof. Muhammed Ebu Zehra'nın yorumuna göre, *'İslam toplumunun faziletli bir toplum haline gelmesi amacıyla'* yasak-

lanmıştır. Şarap, insanı sarhoş eder. Hem sarhoş hem de içki arkadaşları, şaraptan dolayı, 'fesatlık çıkarmaya' başlarlar ki, bu durum, devlet başkanı açısından kabul edilemez. Bu anlayış, ana hatlarıyla, Hanefi imamların yorumlarıyla, Osmanlılar dönemine kadar intikal etmiştir. Osmanlı sultanları, şarap, rakı (arak), bazen ekşi boza ile meyankökü suyunu yapan ve satanları yüksek alkol içerdiği gerekçesiyle engellemeye çalışmışlardır. Kanuni Süleyman, saltanatının ilk yıllarından başlayarak, şarap yasağını ciddi biçimde uygulamaya çalıştı. Yayınladığı fermanlar ile kadılar vasıtasıyla Müslümanların şarap ve hatta *boza* ve *ekşi şıra* gibi az alkollü içkileri içmesini kısıtlamaya ve kınamaya çalıştı.³ İngiltere'de çeşitli dönemlerde alkollü içki tüketimi, çeşitli yönetimler tarafından ekonomik gerekçelerden dolayı kınanmış; bazen yasaklanmıştır. Örneğin, İngilizler meyhanelerin sayısını ve mahzende saklanabilecek şarabın miktarını ekonomilerine darbe vurduğu gerekçesiyle sınırlandırmışlardır. Çünkü; Fransız şaraplarına çok para ödemek zorunda kalmışlardı.⁴ Bu tebliğde, on altıncı yüzyıla ait Üsküdar Mahkemesinin tutanaklarına göre, Üsküdar ve civarında şarap yapan, satan ve içenlerle ilgili Osmanlı kadılarının hukuki uygulamalarını ortaya koyacağız. Bu kayıtlarda, on altıncı yüzyılın ilk yarısından itibaren, özellikle Yavuz Selim'den başlayarak, 1514-1592 yılları arasında, seksen yıl süresince, Müslümanların şarap içmesiyle ilgili olarak elli beşten fazla resmî tutanak bulunmaktadır. Kanuni Süleyman'ın emriyle, Üsküdar ve yakın çevresinde, Üsküdar naibine bağlı örfî personel, şarap içen Müslümanlara karşı Osmanlı hukukunu uygulamaya çalışmışlardır.

İslam Dünyasında Müslüman Olmayanların (gayrimüslim, *zimmi* ve *müstemen*) Müslümanları incitmeyecek tarzda olmak şartıyla şarap içmelerine (*şarap* veya *rakı*), *cizye* vergisi ödediklerinden dolayı, hukuki olarak izin verilmiştir. Müslümanların alenen şarap içmesi ise, *had* kapsamına sokulmuş bir suç olduğundan dolayı, Müslüman içki içenlere yönelik olarak, herhangi bir mahkemede resmen dava açmak gerekli görülmemiştir. Ağzında şarap kokusu bulunanlar veya şarap içtiği açıkça belli olan (sarhoş) Müslümanlar için, doğal olarak, davacı ve şahit de gerekmemektedir. Zaten, bu suç, hukukta, Allah hakkı için cezalandırılmalıdır.

1530 YILINDA ÜSKÜDAR'IN NÜFUSU: MÜSLÜMANLAR VE GAYRİMÜSLİMLER (ORTODOKSLAR)

Bilindiği gibi on altıncı yüzyılın ilk yarısında bir *kasaba* olan Üsküdar, idari olarak Kocaeli beyine bağlı iken, adli olarak da Gebze kadısına bağlıydı.

Tablo 1: 1530 Yılında Kocaeli Sancağında Kasabalar ve Nüfusları
(Kaynak: 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/ 1530), II, Ankara 1994, s. 793 vd.)

Kasabalar (Nefs)	Hane	Nefer	Nereye Tahsis	Dini durumu
Gebze	2.649	798	Sancakbeyi hassı	Müslüman
İznikmid (Kocaeli)	327	152	Sancakbeyi hassı	Karma (Müslüman-Gayrimüslim)
Şile	254	15	Ebu İshak Kazerunî Zaviyesi vakfı	Gayrimüslim
İznik	244	69	Sancakbeyi hassı	Gayrimüslim?
Üsküdar	169	50	Padişah hassı	Müslüman
Kandıra	140	69	Sancakbeyi hassı	Müslüman
Görel (İznik Gölünün batısında)	40	25	Tımar	Müslüman
Araman (Kocaeli, Adapazarı, Kandıra arasında)	18	5	Piri Paşa vakfı	Müslüman

Üsküdar merkez, 1530 yılında, 169 hanelik nüfusuyla, bölgenin pek de kalabalık olmayan yerlerinden biriydi. Aynı yıla ait bir veri, Üsküdar kasabasının nüfusunu yaklaşık 1.000 kişilik bir yer olduğunu gösteriyor. Sırasıyla, Gebze, Kocaeli, Şile ve İzmit'in nüfusu, sayısal olarak, Üsküdar'ın nüfusundan fazlaydı. Yine, 1530 tarihli bir veri, Üsküdar kasabasının sekiz mahallelik bir yer olduğunu gösteriyor. Ancak, Üsküdar Sicilleri, tahrir defterinde adı geçen bu mahallelerden başka, Üsküdar kasabasının, *Mamure veya Mamuriye ve Gülfem* isimli başka mahallelerinin de olduğunu onaylıyor. Üsküdar merkezin nüfusu, tamamıyla Müslüman'dı. 1530 yılında, Üsküdar merkezde iki cami, bir medrese, iki zaviye (Hacı Kasım Zaviyesi ile İbrahim Ağa Zaviyesi) ve üç mescidin mevcudiyetini onaylar.

Tablo 2: 1530 Yılında Üsküdar Kasabasının Nüfusu

(Kaynak: 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/ 1530), II, Ankara 1994, s. 793)

Mahalleler	Hane
1. Mehmed Paşa İmareti (Cami)	40
2. Bulgurlar	37
3. Eyerci	20
4. Selman Ağa	20
5. Davud Paşa	18
6. Hergele	13
7. Geredöler ? (Geredeli)	13
8. Hamza Fakih	8
Toplam	169

Her ne kadar, *Üsküdar Kasabası* merkezi tamamıyla Müslüman bir nüfusa sahipse de, çevresinde yer alan bir kaç köyde hür Ortodoks nüfusun varlığı belgelenebiliyor. Bilindiği gibi, 1530 yılında, Üsküdar Naipliğine bağlı olan, Üsküdar'ın çevresinde yirmi civarında kırsal yerleşim (köy ve mezra) vardı. Buna ek olarak, Osmanlı Sultanına haraç ödemekle yükümlü olan *köle kökenli ortakçı nüfus* da bulunuyordu. *Akkilise, Orpa (Maltepe), Herrekonde, Istavroz (Beylerbeyi), Samandıra* gibi köylerde, Rum Ortodokslar yaşamakta ve Osmanlı idaresi öncesinden beri süregelen bir geleneği, şarap üretimi ve ticaretini, sürdürmekteydiler. Şarapçılık ve balıkçılık, bu Ortodoks Rum köylülerinin temel geçim kaynağıydı.

Tablo 3: 924 Yılında Üsküdar Bölgesinde Bulunan Köy ve Mezraalar

(Kaynak: *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 919-927/ M. 1513-1521)* Haz. Bilgin Aydın, Ekrem Tak, İstanbul 2008, s. 110, ve 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/ 1530), II, Ankara 1994, s. 793)

Köy ve Mezraalar	Statüsü
1. Akkilise köyü	Hassa ortakçı, Gayrimüslim(haraçgüzar)
2.Başbüyükülü	
2.Bulgurlu	
3.Çanlı Mezraası	Bahriye Kalesi için tımar
4.Çengelköy	
5.Herekedone	
6.Istavroz (Beylerbeyi)	

7.Karamanlı	
8.Kartal	
9.Kısıklı	
10.Kuzguncuk	
11.Küçük Dudullu	
12.Maldepesi (Orpa köyü)	Hassa ortakçı, Gayrimüslim (haraçgüzar)
13.Merdivenli	
14.Ormanlı	Müslüman, Yenice kale ve Kızkulesi için tımar
15.Örenköy (Viran)	Bahriye Kalesi için tımar
16.Reisli	
17.Samandıra	
18.Soğanlık	
19.Yakacık	
20.Yenice	

ÜSKÜDAR VE ÇEVRESİNDE ŞARAPHANELER VE MEYHANELER

Üsküdar ve çevresindeki Ortodoks köylerinde şarap imal edilen birer şaraphane ve mey-hane olduğu Üsküdar Mahkeme Defterlerinden (Şeriye Sicili) anlaşıyor.⁵ *Kalamış (Kalemiç), Herekedona, Kadıköy, Çengelköy, İstavroz, Kuzguncuk gibi köylerde* birer meyhane vardı. Hem şarap imal edenler hem de meyhaneleri çalıştıranlar (meyhaneciler) Ortodokslardı. Üsküdar merkezde Ortodoksların şarap içtiği bir meyhanenin varlığı belgelerde açıkça zikrediliyor: (*nefs-i üsküdar'da olan meyhaneyi...*)⁶ (*mezbur kasabada olan meyhaneyi...*)⁷. Bu meyhane Hassa Arabacılar Meydanına yakın bir yerdeydi (*Hassa Arabacılar Meydanına yakın bir yerde Lazari Meyhanesi...*)⁸. Darıca köyünde bir meyhaneden söz edilir (*karye-i Darıca'da meyhanede arak içerken...*)⁹. Aslında *monopolye* tutulan tüm köylerde birer meyhane vardı. Üsküdar meyhanesi üç yıllığına Ortodoks bir erkeğe *mukataa* usulüyle kiraya veriliyordu. Üsküdar meyhanesi, 1522 yılında, üç yıllığına, her ay 110 akça taksitle, 4.000 akçaya Andriya'ya verildi.¹⁰ Meyhanecilerin tümü Ortodoks erkeklerdi. Çalıştırdıkları meyhane nerede ise onlar orada yaşarlardı. Yorgi adlı bir Rum erkeğin, Üsküdar'da meyhaneci olduğu görülüyor. (*mahalle-i Mamuriyede sakin Yorgi v. Andriya nam meyhaneci...*)¹¹ Yorgi'nin bir dönem Üsküdar merkezdeki Mehmed Paşa Hanında kaldığı anlaşıyor. (*nefs-i üsküdar'da Mehmed Paşa Hanında olan miri Frenklerden meyhaneci Yorgi...*)¹² Aynı kişi olup olmadığını bilmediğimiz, herhalde Yorgi isimli başka biri de, Herekedone köyünde meyhaneci idi. Dimitri isimli başka bir Ortodoks erkek de Akpınar köyünde meyhaneci idi (*karye-i Herekedone'de mütemekkin olan meyhaneci Yorgi...*)¹³ (*karye-i Akpınar'dan meyhaneci Levend Dimitri...*)¹⁴ Meyhaneciler, birbirlerinin canları için kefil olurlardı. Eğer biri ölürse, diğeri borçlarını üstlenirdi. Bir uygulamada, Herekedone köyü meyhanecisi Yorgi, meyhaneci Nikola'yı Üsküdar subaşısına teslim etti ve kefaleti ortadan kalktı. Zira, 'zararına kefil olmuştu'.¹⁵ Birkaç kişi bir meyhaneyi müştereken işletebilirlerdi. (*Lazari ile iştirak meyhane tutmuştuk...*)¹⁶ Meyhaneciler, yasaklamalara uymak, vergileri zamanında ödemekle yükümlüydüler.

MÜSLÜMANLARIN ŞARAP İLE İLGİLİ HASSASİYETLERİ

Hassas Müslüman erkeklerin, Şeri hukuk gereğince, şarap içimi ve ticaretiyle ilgili olarak, Üsküdar'da özel bir hassasiyet gösterdikleri görülüyor.¹⁷ Üsküdar Sicillerinden anladığımız kadarıyla, on altıncı yüzyılda, bir Müslüman erkek veya kadın, bir Rum'a dükkan kiralarlarken, o dükkanın meyhane olarak işletilmeyeceğine dair kiracı Rum'dan bir garanti

almaya dikkat etti. Müslümanların şarap içmese dahi meyhaneye gitmesi ve orada gayrimüslimler ile sohbet etmesi hoş görülmezdi (*nefs-i Üsküdar'da meyhanede Kara Ahmed nam kimesne üç nefer kimesne ile sohbet ederken...*). Bir Müslüman'ın Şarap meclisinde sohbete katılması iyi görülmezdi (*mezkur Mustafa'nın odasına varub ancak bir kadeh şarab içüb musahabet eder iken...*)¹⁸. Kadın ve erkeklerin bir araya gelerek şarap içmeleri de hoş karşılanmazdı.¹⁹ Örneğin, iki Müslüman kadın İstanbul'dan Üsküdar kasabasına geldiler. Subaşı Mustafa bey bunları Müslüman erkeklerle içki içerken yakaladı. Şarap ve arak içiyorlardı. Pereme ile işret ve seyre geldiklerini itiraf ettiler.²⁰ Üsküdar'ın Ali Ağa Mahallesi'nde Kıbtiller kadınlı erkekli şarap meclisi kurdular. Yine, Arpacı Hüseyin Kervansarayına Levendler, fahişe kadın getirdiler ve rakı şarap içip sarhoş oldular. *Yasakçı Yeniçeri* bunların bir kısmını yakaladı ve mahkemeye getirdi.²¹ Yine, bir Gayrimüslimin, başka bir amaç için işlettiği dükkanında, kaçak olarak, gizlice, şarap satması, böylelikle etrafındaki Müslümanlara zarar vermesi, dükkanı tahliye etmesi için bir gerekçeydi (*dük-kanda şarap bey' etmekle etrafında olan Müslümanlar müte'ezzi ve mutazarrır olup ref'i lazım...*). Müslümanlar, öyle anlaşıyor ki, şarap kokusundan hoşlanmamışlar ve evlerinin mümkün olduğunca meyhaneden uzak bir yerde, Müslüman mahallesinde, olmasına dikkat etmişlerdir. Evkaf'a bağlı dükkanlarda şarap satılması yasaklanmıştır. Örneğin, Üsküdar'da Mehmed Paşa Vakfına ait bir dükkanda bir zımminin şarap satması yasaklandı.²² Bir Gayrimüslim'in bir Müslüman'a alenen şarap götürmesi de onaylamayan bir davranıştı (*Çevrile nam zimmi Müslüman'a şarab getirir dediklerinde aleniyet üzere tutulmuş bulunacak...*).²³ Buna karşılık, Müslümanların şarap taşıması hoş bir davranış değildi (*... meclislerinde olan kapaksız şişe şarabı mezbur Halil dahi Mehmed nam kimesne ile Kadıköyü'nden getidik dediği...*)²⁴ Evlerde gizlice kurulan şarap meclisleri basılırdı (*Şati nam Çingenenin evinde elan şarap meclisi olub üzerine varılub...*). Şarap yasağının temel gerekçesi, alkole bağlı olarak işlenen suçların azaltılması olduğu görülüyor. Zira, insanlar şarap içiyorlar ve insan bıçaklıyorlardı.²⁵ Böylelikle suç işleme oranı artıyordu. Örneğin, İçki içen bir erkek elinde silah ile yoldan geçenlere saldırdı.²⁶ Ramazan günlerinde içki içimi konusunda daha hassas davranılırdı. Hem Müslümanlar hem de Gayrimüslimler daha sıkı kontrol edilmeye çalışılırdı. Örneğin, İstavroz köyünden Ali Balı b. Mustafa, Ramazan ayında şarap içmekle suçlandı.²⁷ Ortodoks köylülerin, Müslümanların kölelerine şarap satmaları yasaktı (*karye-i mezbure halkı Müslümanların abdlerine şarab satarlar ve bazı dahi bey' ü şıra ederler kavgaya bais olur deyecek...*)²⁸ Ortodokslar arasında da şaraba bağlı olarak yaramalar oldu. Örneğin, Mamure Mahallesi'nde Ermeni erkekler şarap içtiler ve bir Ermeni'yi bıçakladılar.²⁹ Akkilise köyünden Zoyi isimli bir kadın, Müslümanlara şarap sattığı suçlamasıyla mahkemeye çağrıldı.³⁰ Müslüman kadınların şarap içmeleri kısıtlanmaya çalışıldı (*...yerde şürb-i şarap eylediniz denildikde mezburetan hatunlar iyi varırız şarab içeriz elinizden ne gelirse eylen deyü Yeniçeri taifesine boz ırgadlarsız deyü şetm...*).³¹

ŞARAP İÇEN VEYA İÇTİĞİ İDDİA EDİLEN MÜSLÜMANLAR İLE İLGİLİ MAKAM VE GÖREVLİLER

Üsküdar Mahkemesi tutanaklarında, şarap içme iddiası kapsamında, davalı-davacı olarak, herhangi bir Müslüman veya Gayrimüslimin ismi görülmez, şeri hukuk gereğince. Ancak, Üsküdar naibine bağlı olan *subaşı*, *yasakçı*, *amil* ve *zaim* unvanını taşıyan çeşitli görevliler, şarap içenleri Üsküdar Mahkemesine celp etmişlerdir. Örneğin, Üsküdar amili Mehmed b. İsa; Üsküdar emini ve *zaimi* Timurhan b. İsmail; Üsküdar subaşısı Mustafa Bey; Üsküdar zaimi Mehmed bey; Üsküdar subaşısı Ahmed b. Mustafa ve Yasakçı Bekir b. Abdullah, on altıncı yüzyıl boyunca, Üsküdar civarında, Müslümanların ve hatta yasağa uygun davranmayan Gayrimüslimlerin şarap içmesini kontrol eden resmi görevliler olarak görünmektedir. *Subaşı* ile *yasakçının* görev sınırları da belirlenmiştir. Üsküdar *Subaşısı*, şehir merkezi ile ona bağlı köyleri denetlerken; *yasakçı* şehir dışında kalan kır-

sal alanları denetlemiştir. Üsküdar Naibinin cezai alanı, *Samandıra, Soğanlık, Örenköy, Yakacık, Başbüyükli, Karamanlı, Merdivenli, Küçük Dudullu, Reisli, Yenice, Bulgurlu, Kısıklı, Çengelköy, İstavroz (Beylerbeyi), Herekedone (Muhtemelen: Erenköy), Kuzguncuk ve Kartal köyleri* olmak üzere, on sekiz köyden biraz fazla bir köy ile sınırlıydı.³² Her iki görevlinin de bu denetimden, maddi bir çıkar sağladıkları anlaşılmaktadır. Zira; bu görevlilerin yasal gelirleri arasında, şarap içen veya şarap bulunduran Müslümanların ödemek zorunda oldukları cezalar da bulunmaktadır. Bilindiği gibi, Fatih Kanunnamesinde, şarap içene, *şehirli veya köylü* olsun, fark etmeksizin, 80 sopa vurulmasını veya bunun karşılığı olarak şarap içenin kadılığa 40 akça ödemesini emredilmektedir. Bu kanunname ile, bu suçun cezası, genel olarak, paraya çevrilmiştir. Üsküdar naibine bağlı görevliler, asli görevlerinin bir parçası olarak, şarap içen ya da bulunduran Müslümanları dikkatli biçimde takip etmeleri görevlerinin gereğidir. Zira, reşit hür Müslüman erkekler, kadınlar değil, şarap içen hem köylü hem de şehirli Müslümanları, *sırf Allah rızası için*, Naibliğe bildirmişlerdir.

SUÇ VE SUÇLULAR

Söz konusu tutanaklar incelendiği zaman, Üsküdar'da şarap içmekle suçlananlar arasında, toplumun en alt katmanında bulunan grupların olduğu görülür. Sıradan hür Müslüman erkekler, kul kökenli erkekler ile hür Müslüman kadınlar, köle kadınlar ve bunların çocukları bulunmaktadır. Köle erkeklerin şarap içtikleri ve yakalanarak, Üsküdar Mahkemesine getirildikleri sicillerden görülüyor. Örneğin, *İshak b. Abdullah, Boğdan Hamza b. Abdullah, Hüda-verdi b. Abdullah, Yardım b. Abdullah, Şirmerd b. Abdullah el-Helvayî, Yusuf b. Abdullah, Başçı Ahmed b. Abdullah, Hoca Mansur Kulu Hamza, Kadıköylü Ali b. Abdullah, Kuzguncuklu Ahmed b. Abdullah, Üsküdarlı Hacı Mehmed b. Abdullah, Hacı Mehmed b. Abdullah, Mehmed b. Abdullah, Sefer b. Abdullah, Haydar b. Abdullah, İbrahim b. Abdullah, Mehmed b. Abdullah, Rus asıllı Keyvan köle, Mamuriye Mahallesinden Karagöz b. Abdullah, Mamure Mahallesinden Hamza b. Abdullah, Süleyman b. Abdullah, Timur b. Abdullah* bunlar arasındadır. Üsküdar bölgesinin Osmanlı köle trafiğinde önemli bir yeri olduğu biliniyor. İmparatorluğun hemen her yerinden ve dışından *Eflak, Abaza, Boşnak, Rus, Gürcü, Arap* asıllı köleler İstanbul'a getiriliyor, bunların bir kısmı Üsküdar'da yasal ya da gayri-yasal durumda bulunuyorlardı.

Şarap içenler veya kendisi hakkında şarap içtiğine dair suçlamada bulunanlar arasında üst gruba mensup olmayan sıradan hür Müslüman erkekler de görülüyor. *Memi b. El-Hacc Memi, Kuzu Işık, Ramazan b. Abdurrahman tabbah, Ramazan b. Hüseyin, Bulgurlu köyünden Hasan b. Timurhan, Viranköy'den Şaban b. Musa, Viranköy'den Ali b. Minnet, Veli b. Nasuh, Bulgurlu köyünden Süleyman b. Musa bey, Üsküdar'dan Halil b. Ömer, Kıbtî Hüseyin b. Mustafa, Bahşi b. Hasan, Mustafa b. Ali, Musa Çelebioğlu Mustafa, Hacı Hasan oğlu Hüseyin, Hamal Mustafa b. Abdi, Hüseyin b. Hacı, Çingen Şekür b. Şadi, Hacı İshak Arap, Enbiya b. Süleyman, Mustafa b. Ali, Şekür b. Şadi Çingene, Hasan b. Tanrıverdi, Mehmed b. Ramazan, Ali ve Abdi Arap, Ali Ağa mahallesinden Kıbtî Şadi, mahkemeye getirilenlerdir. Farkedilebileceği gibi, bunlar, hamal, Çingene, Arap gibi, İslam toplumunda en alt tabakada yer alan sosyal sınıflara mensupturlar.*

Şarap içtiği tespit edilenler arasında hür ve köle kadınlar özellikle Çingene ve Arap kadınları vardır. Örneğin, *Abdullah kızı Satula Arap, Kıbtî Fatma bint Sinan, Emine bint Mehmed, Ayşe, Emine bint Abdullah, Altun, Fatma bint Mehmed* gibi.

Şarap içtiği tespit edilen Osmanlı tebaasından olmayan kişilerin de Üsküdar Naibliğine bu suçlama ile getirildiği görülüyor. Şarap yasağının ciddiyle uygulandığının bir delili olarak görülebilir. Bilindiği gibi, Osmanlı tebaasından olmayan yabancı kişilerin (misa-

fır) Üsküdar'a geldiği zaman, büyük olasılıkla din ve mezhepleri öğreniliyordu. Örneğin, 10 Haziran 1583'de (19 Cemazielevvel 991) *Maksud ve Mehmed isimli iki Hintli erkek*, Üsküdar'da misafir olarak bulunuyordu. Bunların şarap içtikleri (zira ağızlarında şarap kokusu vardı) ve sarhoş oldukları, iki Müslüman hür reşit erkeğin şahitliğiyle tespit edildi ve Üsküdar Naibliğine getirildiler. Onlara dayak atıldığına veya para cezasına çarptırıldığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Şarap ve rakının, Üsküdar'da, Müslümanların alt sınıflarınca tüketildiği gerçeği ortaya çıkıyor. Onların ne kadar içtikleri bilinmiyor.³³

SUÇUN DELİLİ

Suçlananların Üsküdar Naibliğine getirilme gerekçeleri, şarap içme, şarap bulundurma, ve sarhoşluk hali gelmektedir. Suçüstü yapmak bir delil oluyor. Bilindiği gibi, Hanefiler, şarap içme suçunu, devlete (kamu) karşı bireysel olarak işlenen bir suç olarak kabul etmişlerdir. Bu suçun müştereken işlenmesi anlayışı yoktur. Bu nedenle, şarap içen ve bulunduranları, bireysel olarak Mahkemeye getirmişler ve isimlerini tutanaklara tek tek yazmışlardır.

20 Nisan 1592 (8 Recep 1000) tarihli Üsküdar Naibine, veziriazam tarafından gönderilen bir fermanda: '*Her nerede olursa olsun, ağızda şarap emaresi bulunursa, böyleler cezayı hak etmektedirler*'³⁴ anlamında bir hüküm gönderilmiştir. Dikkat edilirse, bu emirde, sarhoşluktan söz edilmez. Ağızda şarap veya rakı ile ilgili bir belirti görülmesi, cezalandırılmak için yeterli hukuki bir dayanaktır. Halbuki, Hanefi İmamları, sarhoşluğu belirlemenin kanıtı olarak, şarap içenin bilincini yitirip yitirmediğine ve söylediği sözlerin makul olup olmadığına (saçmalama) bakmaktadırlar. Bir sarhoşun cinayet işlemesi durumunda, suurunu tamamen yitirmediğine, dolayısıyla sorumluluğu olduğuna karar vermişlerdir. Bilindiği gibi, sarhoşa, sarhoşken kendisini savunamayacağı için ceza verilememektedir. Genel görüş şarabın, sarhoşluğa neden olduğu ve bilinci uyuşturduğuna dairdir (*kendi filimizle değil şarab filiyle vardık dediklerinde ikrarları deftere ketb olundu*).³⁵ Şarap içen Müslümanların suç delilini ortadan kaldırmak için, örneğin şarap şişesini kırmaları ve şarabın yere dökülmesini sağlamaları, suç delilini ortadan kalkması anlamına gelmez (*hala üzerine varıldıkda şişeyi yere vurup olanca şarap hasıra dökülüb...*)

İSPAT

Ağızda şarap kokusu bulunması, sicillerdeki klişe ifade ile, '*ağzında raiyiha-i şarap var idüğü, ağzında şarap rayihası var idüğü, ağzında rayiha-i şarap mevcut idüğü, şürb-i şarap eder iken, elan feminde şarap var idüğü, şürb-i şarap edüb sarhoşdur*' gibi cümleler; veya kişinin şarap içtiğini bizatihi kendisi *ikrar ve itiraf* etmesi, ve sarhoşluk hali onun ceza alması için yeterli kanıt sayılmıştır. *İkrar* etmesi halinde, şahide gerek kalmamaktadır. Ancak; şarap içenin içki içtiğini *ikrar* etmemesi durumunda, şahitlere başvurulmaktadır. Bu kişilerin şahitliği diğer şahitliklerden farklıdır. Dava açmadan, sadece reşit hür veya kul erkek Müslüman şahitlerin ifadesi dinlenir. Bu şahitler, doğal olarak, davacı olmadıkları halde, davacı taraf gibi kabul edilmiştir. Kadınların bu konuda şahitliği kabul edilmez. Çünkü, şarap içme *hadd* kapsamındaki davalardan olduğundan dolayı iki erkek şahit gerekmektedir. Şarap içme had kapsamında bir suç olduğu için, bu erkek şahitler, '*sırf Allah rızası için şahitlik*' (*hisbe*) yapmaktadırlar. Kadı, genellikle, bu şahit sayısının iki veya ikiden fazla olmasına dikkat etmektedir.

CEZA

İçki içenlere verilen cezalara gelince; tutanaklarda verilen ceza genellikle açıkça yazılmamaktadır. Bu ceza, Kuran ve Hadislerde zikredilmediği için genellikle *tazir* cezasıdır. Ağustos 1534’de (Muharrem 941), kayıklarında rakı ve şarap bulundurdıklarını itiraf eden iki erkek köleye, Üsküdar subaşı Mustafa bey, *ta’zir* cezası vermiştir.³⁶ Mayıs 1514 (Rebiyülevvel 920) tarihinde, şarap içtiği için İshak b. Abdullah’a, iki Müslüman erkeğin şahitliğiyle, sopayla veya kırbaçla dövülmüştür (*had uruldu*).³⁷ Nadiren de olsa hapis cezası verilmiştir. Haziran 1516 (Rebiülahir 922) tarihli bir tutanakta³⁸ Başçı Ahmed bin Abdullah’ın şarap içtiği dört erkek şahit ile tespit edilmiş ve kendine hapis cezası verilmiştir. Başçı Ahmed, bir köledir. Şahitlerin, biri hariç, üçü de köledir. Bu durum, şarap içtiği tespit edilen kölelere, hapis cezası verildiğini göstermektedir. *Tescil (kayd-ı sicil)* gereklidir. Şarap içerek sarhoş olan hür kişiye, ayıldıktan sonra, ya 80 değnek ya da 40 akça para cezası verilmektedir. Kölelere bu cezanın yarısı uygulanmaktadır. Suçun tekrarı durumunda, ceza da tekrarlanmaktadır.

ŞUHUDÜLHAL

Şarap içme durumuna ve bununla ilgili yasal işlemlerin düzgün biçimde yapılıp yapılmadığına, iki ve ikiden fazla hür reşit Müslüman erkeğin şahitlik yapma zorunluluğu getirilmiştir. Bunlar, İslam toplumunun çeşitli tabakalarına, esnaf ve zanaatkâr, asker, mahkeme personeli, ilim adamları vb. gibi, mensup erkek şahıslardır. Bunlar, ‘Müslümanlara ibret olması için’ bu cezayı, ‘toplumsal baskı olarak’ çevrelerine duyurdular.

VERGİLENDİRME

Osmanlı hukukunda hem üzüm şırası hem de şarap ayrıca vergilendirildi. İmalinden perakende tüketimine kadarki pek çok ayak, ayrıca vergilendirildi. Örneğin, Mart 1514’te (Muharrem 920) Üsküdar’da üzümlerden elde edilen şıranın vergisi (*öşr-i şıra*) bir zımmi Rum erkeğine, Üsküdar emini ile amili tarafından, *monopolya* yöntemiyle, satıldı³⁹ Şarap eminleri, şaraphanelere giderler, fiçı vergisi (*resm-i fiçı*) tahsil ederlerdi. Örneğin, İstavros köyündeki şaraphane akçasını aldı ve haklaştılar.⁴⁰ Bazen Ortodoks köylüler ile, şarap eminleri arasında bu verginin tahsilinde sorunlar ortaya çıktı. Şarap eminleri, yasal sınırlarını aştılar. Haksız yere vergi tahsiline çalıştılar. (*şarap eminleri bizden ziyade akça alub zulm ve taaddi ederler*) (*şarap eminleri ile kavlı karar olunub her fiçı başına altışar akça verile deyü ferman*) (*şarap eminleri ile sulh eyledikleri üzere*) (*şarap eminleri ile bunları beraber eyleyüb*) (*şarap emini olanlar sair reayadan aldıkları gibi vakıftan dahi resm-i fiçı isteyüb*).⁴¹ Şarap eminleri, şarap üreticisi Ortodoks köylülerden fazladan vergi almaya çalıştılar (*adet-i şarap için haracımız on beşer akça ziyade olduğundan maada hala şarap eminleri bizden ziyade akça alub zulm ve taaddi ederler... her fiçı başına altışar akça verile...*)⁴²

MONOPOLYE

Monopolya veya *monopolye*, şarap satışının devlet eliyle denetlenmesi anlamına gelirdi. Belli bir süre için şarap ticareti yasaklanırdı. Üsküdar amili, devlet adına şarabı toptan bir Ortodoks’a satardı (*mezbur karyenin cümle şarabını 1.750 akçaya bey’ etdim kabul ve ahz etdi dedikde...*)⁴³ Daha sonra, şarap eminleri, şarapla ilgili vergileri (fiçı, adet vs. vergileri) alırlar, fiçılar hatta bazen şarap dolu tulumlar mühürlenir, ancak izin verildiği zaman açılabilir ve satılırdı. Şarap mübaşirleri, bu yasak sürecini, Ortodoks halka ilan ederlerdi. (*Çengel’in tarih-i haze’l-kitabdan monopolye tayin olunub hiçbir ferd şarab bey’ eylememeye tenbih olunub karye-i mezbureye mübaşir olanlar talebiyle tescil...*).⁴⁴ Böylelikle, devlet, her yıl ne kadar şarap üretildiğini bilirdi. Bu miktarın dışında, baş-

ka yerden şarap getirilmesi ve satılması izne bağlıydı. Monopolya yasağını delmek suçtu. (*Adalar'dan üç nefer kafirler gelüb monapolye yasağı olduktan sonra şarab getirüb şürb-i şarap edüb miri şarabdan almayub kendü şarabların şürb etdikleri...*)⁴⁵ Başka yerden şarap getirmek suçtu (*meclislerinde olan kapaksız şişe şarabı... ile Kadıköyü'nden getirdik dedigi...*)⁴⁶ Monopolye tutulduktan sonra, peymanecilere şarap satılamazdı (*peymanecilere şarap satmayalar monopolye üzere şarap bey' etmeyeler*).⁴⁷ Monopolye uyumayanlar para cezasına çarptırılırdı. Şarap yasaklarına bağlı olan cezalar, her yıl Üsküdar amili tarafından belli bir rayiç değerle, Ortodokslara satılırdı. Bu şekilde, Yorgi bin Dranos isimli Ortodoks Rum erkek vasıtasıyla, şarap alım satımıyla ilgili paralar, kadılığı aktarılırdı. Örneğin, *Üsküdar amili Mehmed, 920 yılının şaraplarını (süci) ve yasağını (monopolye), 200 akçaya, bir Ortodoks erkeğe sattı*.⁴⁸ Aynı şekilde, 924 yılı monopolyesi aynı kişiye 300 akçaya satıldı ve para hemen alındı⁴⁹ *Herekedone köyü monopolyesi, 5.400 akçaya, aynı kişiye satıldı*.⁵⁰ Üsküdar civarındaki üzüm bağları koruma altındaydı. Hayvan ve insanların bu bağlara zarar vermesi engellenmeye çalışılırdı. Amil, Üsküdar monopolyasını, Yorgi'ye 200 akçaya sattı.⁵¹ *Herekedone ve Kalamiç mukataası* da bir Gayrimüslime satıldı. Kadıköy ve Çengelköy'de monopolye tutuluyor ve yasal süreç dışında hiç kimsenin şarap satmaması tenbih olunuyordu İstavros köyünün *cabisi*, bir yıllık monopolyeyi, mukataaya verdi. Naiblikteki sicile kaydettirdi. İstavros vakıf köyünün monopolyesi bir yıllığına Gayrimüslimlere mukataaya verilirdi, iskele ve cürm ü cinayet vergileriyle birlikte⁵² Çengelköylü zmmileri, iki ay süresince monopolya tutmaya, peymanecilere (perakende şarap satıcısı) şarap satmamak zorundaydılar.⁵³ Monopolya sürecini ihlal edenler suç işlemiş olurlardı. Örneğin, Kartal köyünde amil Nikola, vakıf mührü bozup fiçidan şarap içen Sarandinos'u vakfa zarar verdiği gerekçesiyle dava etti.⁵⁴ Her köyden çıkan şarabın miktarı belliydi. Başka köylerden illegal olarak alınan şarabın satılması suçtu. Çengelköylü biri Kuzguncuk şarabı sattı illegal olarak ama yakalandı. 21 Şaban 955'de Üsküdar civarındaki köylü *kefereler*, başka yerlerden gizlice şarap getiriyorlardı. Gümrüğünü ödemiyorlardı. Evlerinde saklıyorlar. Bu tür kaçakçıları yakalamak için adam görevlendiriyor ve yakalandığında bunları gümrükhane'ye götürüyordu.⁵⁵ Kadıköy, Çengelköy, İstavroz, Kuzguncuk, Nisan 1547'de (Safer 954) monopolye tutuldu. Elleriindeki şarap fiçıları ve miktarı kontrol edildi ve yazıldı. Ayrıntılı bir ölçüm yapıldı.

RESMİ FİYAT

Şarap, Kuran'da Müslümanlara yasaklandığından dolayı, İslam toplumlarında Müslümanlar için temel gıda maddelerinden biri değildi. Bu nedenle, Üsküdar naibi tarafından, şarabın fiyatı resmi olarak belirlenmemiştir. Narh kayıtlarında şarabın satışıyla ilgili olarak resmi fiyata rastlanmaz. Örneğin, Temmuz 1518 (Cemazielahir 924) tarihli bir narh listesinde, Üsküdar pazarlarında satılan üzümler (*karaca üzüm, kızıl üzüm razakı*) çeşitlerine göre fiyatlandırıldığı halde, şarabın adı ve fiyatı geçmez.⁵⁶ Başka bir resmi fiyat listesinde, çeşitli üzümlerin yanı sıra, üzüm şerbetinin resmi fiyatı belirlenmesine rağmen, yine şarabın fiyatından söz edilmez⁵⁷ Yine; 925 tarihli başka bir narh listesinde de şarap ile ilgili olarak resmi fiyata rastlanmaz.⁵⁸ Bu durumda şarabın fiyatı nasıl kontrol edilmektedir? Sanırım, şarap eminleri tarafından belirlendi. Bir notta, bir fiçi şarabın 420 akça olduğu görülüyor.⁵⁹

ŞARAP VE ŞARAPHANEYİ MİRAS BIRAKMA

Şarabın, zimmiler arasında, miras malı olarak değerli emtia olduğu görülüyor. Şarap, diğer tereke malları gibi, ölen kişinin mirasçılara geçerdi. Kadı veya naib, bu terekeyi taksim ediyor ve sahibine veriyordu (*...maruf zimmi mürd olub İstavroz nam karyede Petro nam zimmide bir fiçi şarabı olub...*).⁶⁰ Şaraphaneler miras olarak bırakılabilirdi. Bir zımminin terekesinden hem şarap hem de şaraphane çıktı.⁶¹ Şarap fiçıları ve sıra da ayrıca

mirasa konu oldu. Örneğin Leh asıllı Likoz b. Mihal'ın terekesinden elli akça değerinde iki şarap fıçısı çıktı.⁶² Manol b. Yorgi'nin terekesinde 200 akça değerinde 40 *medre* şıra çıktı.⁶³

SONUÇ

On altıncı yüzyılda, 1514-1592 (920-1000) yılları arasındaki seksen yıllık süreç boyunca, Üsküdar ve çevresinde şarap içme ile ilgili elli beşten biraz fazla sayıda tutanağın mevcudiyeti ve şarap içenlerin ya da içmekle suçlananların çoğunluğunun köylü ve köle gibi İslam toplumunun sıradan veya alt tabakalarına mensup kişilerin olduğu gerçeğinin ortaya çıkması, Üsküdar'da Müslüman üst grubun bilinçli olarak şarap içmediği gerçeğini ortaya çıkarıyor. En azından, saygın Müslümanların şaraba bulaştığı belgelenemiyor. Şimdi soru şudur? Tutanaklarda, Üsküdar'da saygın Müslümanların şarapla ilgili olarak Mahkeme kayıtlarında isimlerinin geçmemesi, Müslüman üst grubun tamamının şarap içmediği anlamına mı geliyor? Ayrıca; şarap ve rakının tesiriyle, sarhoş olanların işledikleri suçların çok az olması, Üsküdar'da bu dönemde alkole bağlı olarak işlenen suçların gerçekten az olduğunu mu gösteriyor? Zira seksen yıllık süreç boyunca, Üsküdar'da şarabın yan etkisi olarak, sadece bir adam dövme ile bir çocuğu bıçak ile yaralama olduğunu biliyoruz. Haziran 1583'de (Cemazievvel 991) gerçekleşen adam dövme davasında, ceza olarak *tazir* cezası verilirken, 10 Şubat 1580'de (23 Zilhicce 987) vuku bulan bıçakla çocuk yaralama davasında, sarhoşken yaralayan kişi, ceza bedeli olarak, yüksek bir meblağ, 590 akça ödemiştir.

Kaynakça

- Ebu Zehra, Muhammed, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, 2 cilt, El-Hakk Kitabevi yayınları, İstanbul 1994.
- Faroqhi, Suraiya, *Subjects of the Sultan, Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*, trans. Martin Bott, I.B.Tauris, 2005.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil* (H. 919-927/ M. 1513-1521), Haz. B. Aydın, E. Tak, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 2 Numaralı Sicil* (H. 924-927/ M. 1518-1521), Haz. R. Günalan, V. Kemal, Ö. Altıntop, H. A. Bahadır, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil* (H. 930-936/ M. 1524-1530), Haz. Y. Dağdaş, Z. Berktaş, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil* (H. 940-942/ M. 1534-1536), Haz. K. Yıldız, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 14 Numaralı Sicil* (H. 953-955/ M. 1546-1549), Haz. N. Gürler, M. Akman, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil* (H. 956-963/ M. 1549-1556), Haz. O. Gültekin, M. Akman, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil* (H. 970-971/ M. 1562-1563), Haz. R. Günalan, M. Akman, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 51 Numaralı Sicil* (H. 987-988/ M. 1579-1580), Haz. R. Günalan, M. Canatar, M. Akman, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 56 Numaralı Sicil* (H. 990-991/ M. 1582-1583), Haz. H. Kazan, K. Yıldız, M. Akman, T. Özcan, İstanbul 2010
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil* (H. 999-1000/ M. 1590-1591), Haz. R. Günalan, M. Canatar, M. Akman, İstanbul 2010
- Wiesner-Hans, Merry E., *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.
- Wittmann, Richard, *Before Qadi and Grand Vizier: Intra-Communal Dispute Resolution*

and Legal Transaction Among Chirintians and Jews in the Plural society of seventeenth Century İstanbul, Harvard Üniversitesinde sunulmuş, yayınlanmamış doktora tezi, 2008, PDF formatınd

Dipnotlar

¹ Kuran'da şarab (Nahl 10), kimi müfessirler tarafından 'içilebilecek tatlı su' olarak yorumlanırken, *seker* (Nahl 67) 'içilebilir güzel bir rızık' olarak değerlendirilmiştir. Su anlamında 'ma ve ayn' kelimeleri kullanılmıştır. Müslümanların *hamr* içmesi (Maide 90) kesinlikle yasaklanmıştır. Osmanlı belgelerinde *şarap* anlamında, *hamr* ve *süci* (üzüm şarabı) kelimeleri geçer. *Nebiz* geçmez.

² Kuran: Maide 5/ 90-91; Bakara 219; Nahl 67. Leş, kan, domuz eti ve şarap, Müslümanlara haram kılınmıştır.

³ Bir zımminin dükkânında iki testi tatlı boza bulundu (*Üsküdar Sicili* 26, s. 453) Ekşi şerbet satan bir Arap yakalandı ve mahkemeye çıkarıldı (*Sicil* 26, s. 253) Boza yapmak için değirmende darı çektiren Ortodokslar mahkemeye verildi (*Sicil* 26, s. 299).

⁴ P. Smith, *Rönesans ve Reform Çağı Bir Sosyal Arkaplan Çalışması*, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul 2001, Türkiye İş Bankası yayınları, s. 44.

⁵ Richard Wittmann, on yedinci yüzyılda İstanbul'da Gayrimüslimlerin alkol içmeleriyle ilgili olarak şu sonuçlara varmıştır: on yedinci yüzyılda alkol tüketimi ve meyhanelerin işletilmesiyle ilgili olarak hükümetin siyaseti epeyce farklıdır. 1660'larda *Kadızedeliler* döneminde hükümet, alkol içimi konusunda, satışı yasaklanması ile en sert cezanın verilmesi gibi arasında kararsız kalmıştır. 1668'den sonra alkol tüketimi için 'günah vergisi' konulmasından sonra daha yumuşak bir siyaset uygulamıştır. 1690'da Köprülü Mustafa Paşa zamanında, Balkanlardaki Ortodoks Hristiyanların *Habsburglar'a* meyletmemeleri için para cezası kaldırılmıştır. Alenen alkol servis etmek yasaktı. Müslümanların meyhanelere gidip gitmediğini denetleyen özel bir polis görevlendirilmiştir. İstanbul'da genel olarak meyhaneler Rumlar tarafından iletilirken, meyanökü suyu Yahudiler tarafından, sığır pastırması da Ermeniler tarafından üretilmiştir. 17. yüzyılda Hasköy'de yaklaşık yüz meyhane vardır. Küpeli isimli bir Yahudi, üzüm şarabının yanı sıra elma şarabı da yapmaktadır. Hasköy'ün nüfusunun çoğu o yıllarda Yahudi'dir. Gayrimüslimlerin alkol içmesi *hadd* kapsamında değerlendirilmemiştir. IV. Mehmed, gayri Müslimlerin şarap içmesini bir çok kez yasaklamıştır, çıkardığı kanunlarla.

⁶ Sicil 2.

⁷ Sicil 5.

⁸ Sicil 2.

⁹ Sicil 26.

¹⁰ Sicil 2.

¹¹ Sicil 56.

¹² Sicil 17

¹³ Sicil 1; Sicil 2.

¹⁴ Sicil 2.

¹⁵ Sicil 1.

¹⁶ Sicil 9.

¹⁷ Fatih'in oğlu Şehzade Cem, baharatlı şarabın, gerçek şarap olmadığını düşünmüştür. O, içki içmemesine rağmen bundan içmiştir. Bitlis Hanının Meclisinde, kaynatılmış şarap ikram edilmiştir; bu şarabın içindeki alkol, kaynatılarak yok edildiği için içilebilirdi. Bitlis'in geleneksel şarabından söz edilmez. Evliya, bu tür şarabı başka yerde de gördüğünü söyler. İzmir'de 'Aslan Sütü' olarak bilinen arak veya şaraptan başka, Evliya, ismini yazmadığı başka bir şaraptan söz eder. Bu şarap, Sakız Adasında bir manastırda sunulmuştur ve güya bu şarabın sarhoş etme özelliğinin neredeyse olmadığı söylenmiştir. Evliya, Sakız adasında yıllık panayırda birlikte yapılan bir kilise festivali hakkında bilgilendirilmiştir. Bu vesile ile, gayrimüslimler, bu şaraptan coşkulu olarak içmişler, adadaki bir çok Müslüman, bunlar üzerine yapılacak herhangi bir saldırıyı önlemek için silahlı olarak beklerken. Bundan başka, hatta, gayrimüslimlerin sevdikleri yerde ve zamanda alenen içmelerine izin verilmemiştir. On altıncı yüzyıl ortalarında, *Busbecq* ve *Dernschwan*, Kanuni Süleyman döneminde ziyaretlerini yaptıkları zaman, şarap yasağı, çok sıkı biçimde uygulanmaktaydı. Bu dönemde, halka şarap satımı yasaklanmış ve hatta ortaölçülük şarap bulmada zorluk çekmiştir. Sert ve çok hoşgörülü dönemler devreye girmiştir. On yedinci yüzyılda *Kadızedeliler* olarak bilinen inatçı kişiler, bir süreliğine bu konuda çok etkili olmuşlar; bu yasaklar, dingin zamanlarda olduğundan çok daha şiddetli biçimde uygulanmıştır. Bu yasaklamalar, bilhassa, şarap içme hayatının bir parçasını oluşturan tüm Müslüman alt kültürleri yöneltmiştir. Fermanla dikkat çekilen yasaklamaların yenilediği zamanlar haricinde, böyle alt kültürlerin mevcudiyeti, 'saygın' şehirli tarafından muhtemelen kusurlu bir dünyanın talihsiz bir tubbi belirtisi olarak kabul edilmiştir. Bu üzüntü veren sosyal azınlıklar arasında göze çarpanlar, on altıncı yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemden itibaren, askeri seferler için işe alınan Leventlerdi. Bunlar, aynı zamanda, vergi tahsil etmek için, eyalet valileri tarafından kullanılan silahlı gücün de bir parçasıydı. Korsanlar ve denizdeki serseriler başka bir grubu oluşturmuyordu. On yedinci yüzyıla ait bir hikayede, bir paşanın en yaşlı oğlu, korsanlara katılmak için kaçtığı zaman, paşa, kana kana şarap içen böyle bir küllanbeyi için doğru bir kariyer olduğunu gözlemlemişti. İyi bilinen bir ilahiyatçı ve hakim 'bir *levend* gibi' içmeyi seçmesi, çok ciddi bir mesele olarak addedildi. Sonunda, bir çok derviş, özellikle Bektaşî dervişleri, yüksek dini statülerinin, kendilerini şeriat ve şarap yasaklarından koruduğuna inandılar. İslam hukukunun temsilcileri ile muhalif dervişler arasındaki sorunlu ilişkilere değinen ve Bektaşî Tekkesine ait bir envanter kaydından, belli başlı Bektaşîlerin kendi içtikleri şarabı kendilerinin imal ettiği açıktır. Böylece, Bektaşî hikayelerinde, şarap, gerçek şarap anlamına gelmektedir, Allah'a bağlılığa götüren 'ruhi sarhoşluk' değildir ve İslam tasavvufunda genel bir mecazdır. Daha düşük bir sesle ifade edersek, Abdal Musa Dervişleri, Güney Batı Anadolu kıyılarında bağlarla birlikte, şarap fiçilerine ve şaraphane sahipleri olmuşlardır. (Suraiya Faroqi, *Subjects of the Sultan, Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*, trans. Martin Bott, I.B.Tauris, 2005)

¹⁸ Sicil 56, s. 155

¹⁹ Sicil, 51, s. 126

²⁰ Sicil 9, s. 102

²¹ Sicil 56, s. 207.

²² Sicil 51, s. 150

²³ Sicil 26, s. 718

²⁴ Sicil 26, s. 751

²⁵ Sicil 51, s. 164

²⁶ Sicil 51, s. 269

²⁷ Sicil 217, s. 17

²⁸ Sicil 1, s. 57

²⁹ Sicil 56, s. 203

³⁰ Sicil 14, s. 101

³¹ Sicil 84, s. 372

³² Sicil 1, s. 110

³³ 'Avrupa'da çay ve kahve içimi yaygınlaştınca, sert alkollü içkilerin tüketimi de arttı. Bira, *şarap* ve *cider* tüm sosyal sınıfların en çok tükettiği içkilerdi. Şarap üretilen her yerde tatlı likör ve kaynak da üreilmeye başladı. Damıtılmış içkiler fiyat bakımından konyakla yarışmaya başladı. İngiltere'de herkesin buğday damıtarak cin yapmasına hükümet izin verdi'. Merry E. Wiesner-Hans, *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası yayınları, 2010, s.. 615-16.

³⁴ 'Her kande eser-i şarap ağız bulmak gerekse şöyle ki böylesi itaba müstahak diyü vezir-i azamdan hükm' (Sicil 84, s. 661)

³⁵ Sicil 1, s. 51

³⁶ Sicil 9, s. 102

³⁷ Sicil 1, s. 134

³⁸ Sicil 1, s. 227.

³⁹ Sicil 1, s. 123

⁴⁰ Sicil 14, s. 152

⁴¹ Sicil 84.

⁴² Sicil 84.

⁴³ Sicil, s. 768

⁴⁴ Sicil 51.

⁴⁵ Sicil 51

⁴⁶ Sicil 26, s. 751

⁴⁷ Sicil 17.

⁴⁸ Sicil 1, s. 172.

⁴⁹ Sicil 1, s. 315..

⁵⁰ Sicil 1, s. 336

⁵¹ Sicil 1, s. 172

⁵² Sicil 17, s. 138

⁵³ Sicil 17, s. 175

⁵⁴ Sicil 17, s. 257

⁵⁵ Sicil 14, s. 233

⁵⁶ Sicil 1, s. 109

⁵⁷ Sicil 1, s.113-114

⁵⁸ Sicil 1. s. 435

⁵⁹ Sicil 17.

⁶⁰ Sicil 84, s. 97

⁶¹ Sicil 5, s. 208

⁶² Sicil 1, s. 274

⁶³ Sicil 1, s. 262